

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра фінансів

На правах рукопису

ДЕРЕБОН СОЛОМІЯ ВЛАДИСЛАВІВНА

**БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
РЕГІОНІВ УКРАЇНИ**

Спеціальність: 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Освітньо-професійна програма «Фінанси і кредит»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

ПРОЦЬ НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА,
кандидат економічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 6

засідання кафедри фінансів

від 27.11.2024 р.

Завідувач кафедри

_____ проф. Стащук О.В.

ЛУЦЬК – 2024

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Факультет економіки та управління

Кафедри фінансів

Другий (магістерський) рівень

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Освітньо-професійна програма «Фінанси і кредит»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

«27» вересня 2023 року

ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЕКТ)

ЗДОБУВАЧУ ОСВІТИ

Деребон Соломії Владиславівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) Бюджетна політика як інструмент сталого розвитку регіонів України

Керівник проекту (роботи) Проць Наталія Василівна, к.е.н., доцент

2. Строк подання студентом роботи (проекту) 04.12.2024 р._____

3. Мета та завдання випускної кваліфікаційної роботи (проекту). Метою даної роботи є дослідження теоретико-методичних основ, практики реалізації та виокремлення пріоритетів бюджетної політики як інструмента сталого розвитку регіонів України. Завдання роботи полягають у дослідженні сутності, призначення та принципів бюджетної політики, розробці науково-методичного підходу до оцінювання реалізації бюджетної політики сталого розвитку та проаналізувати роль місцевих бюджетів у досягненні цілей бюджетної політики сталого розвитку регіонів.

4. Дата видачі завдання 27.09.2023 р._____

АНОТАЦІЯ

Деребон С.В. Бюджетна політика як інструмент сталого розвитку регіонів України.

В роботі з'ясовано сутність, призначення та принципи бюджетної політики регіонів; обґрунтовано необхідність формування бюджетної політики як інструмент сталого розвитку регіонів України; визначено методичні підходи до оцінювання реалізації бюджетної політики сталого розвитку; проаналізовано роль місцевих бюджетів у досягненні цілей бюджетної політики сталого розвитку регіонів; оцінено практику реалізації бюджетної політики у Волинській області та досліджено зарубіжний досвід формування бюджетної політики та перспективи його запровадження в Україні.

У роботі запропоновано проводити оцінку реалізації бюджетної політики, як інструменту сталого розвитку та виділено пріоритети бюджетної політики сталого розвитку Луцької територіальної громади відповідно до соціальних процесів відповідної території.

Наукова новизна одержаних результатів полягають у поглибленні теоретичних засад та обґрунтуванні необхідності формування бюджетної політики за пріоритетами сталого розвитку. Положення, які визначають новизну дослідження полягають в наступному: удосконалено понятійно-термінологічний апарат дослідження, зокрема сутність поняття «бюджетна політика сталого розвитку регіону», визначається як сукупність заходів у сфері бюджету органів державної влади та місцевого самоврядування на регіональному рівні з метою регулювання соціально-еколого-економічних процесів для забезпечення сталого розвитку регіонів.

Практичне значення полягає у використанні теоретичних та методичних положень в навчальному процесі Волинського національного університету імені Лесі Українки при вивченні дисципліни «Бюджетна система».

Ключові слова: бюджетна політика, сталий розвиток, регіони України, економічний розвиток, соціальний розвиток, екологічний розвиток,

фінансування, індикатори сталого розвитку, інвестиції, бюджетні кошти, стратегічні цілі.

Summary

Derebon S.V. Budget Policy as a Tool for Sustainable Development of Ukraine's Regions.

The study clarifies the essence, purpose, and principles of regional budget policy; substantiates the necessity of forming budget policy as a tool for sustainable development of Ukraine's regions; defines methodological approaches to evaluating the implementation of sustainable development budget policy; analyzes the role of local budgets in achieving the goals of sustainable development budget policy in the regions; assesses the practice of budget policy implementation in the Volyn region and examines international experiences in shaping budget policy and the prospects for their introduction in Ukraine.

The study proposes conducting evaluations of budget policy implementation as a tool for sustainable development and highlights the priorities of sustainable development budget policy for the Lutsk territorial community in accordance with the social processes of the respective territory.

The scientific novelty of the results lies in deepening the theoretical foundations and substantiating the necessity of forming budget policy based on sustainable development priorities. The provisions defining the novelty of the research are as follows: the conceptual and terminological framework of the research has been improved, specifically, the essence of the term "sustainable development budget policy of the region," which is defined as a set of measures in the budget sphere by state authorities and local self-government at the regional level aimed at regulating socio-ecological-economic processes to ensure the sustainable development of regions.

The practical significance lies in the application of theoretical and methodological provisions in the educational process of Lesya Ukrainka Volyn National University in the study of the course "Budget System.

Keywords: budget policy, sustainable development, regions of Ukraine, economic development, social development, ecological development, financing, sustainable development indicators, investments, budget funds, strategic goals.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ЗА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	
1.1. Сутність, призначення та принципи бюджетної політики регіонів	6
1.2. Необхідність формування бюджетної політики регіонів за для сталого розвитку	11
3. Методичні підходи до оцінювання реалізації бюджетної політики сталого розвитку	16
РОЗДІЛ II. ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ЗА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	
2.1. Роль місцевих бюджетів у досягненні цілей бюджетної політики за для сталого розвитку регіонів.....	23
2.2. Оцінка реалізації бюджетної політики у Волинській області	29
2.3. Аналіз бюджетної політики Луцької міської територіальної громади	36
РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТОЇ ПОЛІТИКИ	
3.1. Пріоритети бюджетної політики за для сталого розвитку регіонів України.....	42
3.2. Зарубіжний досвід формування бюджетної політики для забезпечення сталого розвитку регіонів та перспективи його запровадження в Україні.....	47
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах воєнного стану обмеженість фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування призвела до спрямування бюджетних видатків переважно на вирішення соціальних та поточних проблем, відповідно, менше бюджетних ресурсів залишалось для досягнення цілей сталого розвитку. Дане питання можна вирішити шляхом підвищення ефективності процесу управління фінансовими ресурсами територіальних громад та формування бюджетної політики для забезпечення реалізації стратегії сталого розвитку.

Питанням теорії і практики бюджетної політики присвячені праці як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, серед яких: С. Буковинський, В. Дем'янишин, І.Вахович, Г. Возняк, І. Запатріна, М. Карлін, Т. Затонацька, О. Кириленко, Б. Малиняк, О. Стащук, Ю. Пасічник, Н. Проць, М. Кейнс, М. Фрідман, І.Сторонянська, Е. Домар, А. Фуенте, Р. Барро та інші. Однак, незважаючи на широкий спектр дослідження проблем формування та реалізації бюджетної політики в Україні, недостатньо уваги приділяється визначенню її пріоритетів за цілями сталого розвитку, що є свідченням актуальності даної теми.

Мета та завдання дослідження. Метою даної роботи є поглиблення теоретико-методичних основ та розробка практичних рекомендацій щодо виокремлення пріоритетів бюджетної політики як інструмента забезпечення сталого розвитку регіонів України. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення наступних завдань:

- дослідити сутність, призначення та принципи бюджетної політики регіонів;

- обґрунтувати необхідність формування бюджетної політики як інструмент сталого розвитку регіонів України;
- визначити методичні підходи до оцінювання реалізації бюджетної політики сталого розвитку;
- проаналізувати роль місцевих бюджетів у досягненні цілей бюджетної політики сталого розвитку регіонів;
- оцінити практику реалізації бюджетної політики у Волинській області;
- окреслити напрями удосконалення бюджетної політики для сталого розвитку регіонів України;
- дослідити зарубіжний досвід формування бюджетної політики та перспективи його запровадження в Україні.

Об’єктом дослідження є процес реалізації бюджетної політики за для сталого розвитку регіонів України.

Предметом дослідження виступають фінансові відносини, які виникають у процесі здійснення бюджетної політики за для сталого розвитку регіонів України.

Матеріалом дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, матеріали науково-практичних конференцій, наукові статті, теоретичні висновки та узагальнення вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, що містяться у монографічній, спеціальній та періодичній літературі. Для проведення аналітичної частини дослідження було використано фінансові звіти Луцької міської ради, звіти про виконання бюджету розвитку Луцької територіальної громади за необхідні роки та ресурси у мережі Інтернет. Методичною основою для достовірного обґрунтування дослідження процесу бюджетної політики за для сталого розвитку слугують наступні наукові методи: системний – для теоретичного обґрунтування сутності сутність і призначення бюджетної політики за для сталого розвитку; метод факторного аналізу – для вивчення та дослідження факторів, які впливають на ефективність бюджетної політики; графічний метод – для відображення основних тенденцій сутність і призначення

бюджетної політики за для сталого розвитку; метод порівняння – для зіставлення фактичних даних досліджуваного періоду.

Наукова новизна одержаних результатів полягають у поглибленні теоретичних засад та обґрунтуванні необхідності формування бюджетної політики за пріоритетами сталого розвитку. Положення, які визначають новизну дослідження полягаю в наступному:

– удосконалено понятійно-термінологічний апарат дослідження, зокрема сутність поняття «бюджетна політика сталого розвитку регіону», визначається як сукупність заходів у сфері бюджету органів державної влади та місцевого самоврядування на регіональному рівні з метою регулювання соціально-еколого-економічних процесів для забезпечення сталого розвитку регіонів.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні та методичні положення даного дослідження використовуються в навчальному процесі Волинського національного університету імені Лесі Українки при вивченні дисципліни «Бюджетна система».

Апробація результатів дослідження та публікації. Основні положення даного дослідження викладені в матеріалах VIII Міжнародної науково-теоретичної конференції «Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття».

Деребон С.В., Проць Н.В. Бюджетна політика сталого розвитку регіонів. VIII Міжнародна науково-теоретична конференція «Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття» 22.11.2024 Біла Церква, Україна С. 66-70. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/25690>

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ЗА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

1.1. Сутність, призначення та принципи бюджетної політики регіонів

Бюджетна політика регіонів являє собою цілеспрямований комплекс дій органів місцевого самоврядування щодо формування, розподілу та використання фінансових ресурсів для забезпечення соціально-економічного розвитку територій.

Функціональне призначення бюджетної політики на регіональному рівні розкривається через забезпечення збалансованого розвитку територій шляхом оптимального розподілу фінансових ресурсів між різними сферами суспільного життя, створення сприятливих умов для підвищення якості життя населення, розвитку економічного потенціалу території та зміцнення її конкурентних позицій у національному та глобальному вимірах [1].

Кравченко В.І. дає визначення бюджетної політики, як комплексу взаємо узгоджених заходів, які розробляються і здійснюються представницькими та виконавчими органами місцевого самоврядування, а також органами виконавчої влади з метою забезпечення гармонійного соціально-економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, фінансового забезпечення регіональних та місцевих програм та проектів, фінансування та утримання об'єктів соціально культурної сфери та житлово-комунального господарства, що знаходиться у комунальній власності, а також соціального забезпечення жителів відповідних територіальних громад, фінансування управлінських, економічних та соціальних послуг [2].

Дем'янишин В.Г. у своїх роботах трактує поняття бюджетної політики як діяльність держави, спрямовану на формування, розподіл і використання

бюджетних ресурсів для досягнення стратегічних і тактичних цілей економічного розвитку та соціального добробуту. Вона є важливою складовою державного регулювання економіки, забезпечуючи баланс між фінансовими можливостями та потребами держави [3].

У процесі реалізації регіональної бюджетної політики відбувається формування та використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення виконання завдань і функцій, які здійснюються органами місцевого самоврядування для задоволення суспільних потреб відповідної території. Комплексний характер бюджетної політики проявляється через її вплив на всі сфери суспільного життя: економічну, соціальну, екологічну та культурну, що зумовлює необхідність застосування системного підходу до її формування та реалізації. Тому вважаємо, що бюджетна політика сталого розвитку регіону, це сукупність заходів у сфері бюджету органів державної влади та місцевого самоврядування на регіональному рівні з метою регулювання соціально-еколого-економічних процесів для забезпечення сталого розвитку регіонів.

Методологічна база реалізації бюджетної політики регіонів ґрунтується на сукупності загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, що забезпечують комплексний підхід до вирішення завдань регіонального розвитку. Фундаментальними методологічними принципами формування бюджетної політики регіонів виступають системність, комплексність, адаптивність, інноваційність та соціальна спрямованість, які в сукупності створюють теоретико-методологічне підґрунтя для розробки та впровадження ефективних механізмів управління місцевими фінансами. Системний підхід до формування бюджетної політики передбачає врахування взаємозв'язків між різними елементами фінансової системи регіону, забезпечення узгодженості цілей та інструментів їх досягнення, а також оцінку впливу прийнятих рішень на всі сфери соціально-економічного розвитку території.

На думку Дем'янишина В. Г., основними принципами бюджетної політики є:

- принцип збалансованості - бюджет повинен бути збалансованим, тобто витрати мають відповідати доходам. Це мінімізує ризики фінансових криз.
- принцип ефективності - розподіл і використання бюджетних коштів повинні забезпечувати максимальну економічну та соціальну віддачу.
- принцип прозорості та підзвітності - формування і виконання бюджету мають бути зрозумілими для громадськості та контролюватися відповідними органами.
- принцип цільового використання - бюджетні кошти повинні спрямовуватися на чітко визначені пріоритети, узгоджені з довгостроковими цілями держави.
- принцип соціальної справедливості - розподіл ресурсів має сприяти зменшенню соціальних нерівностей та забезпечувати соціальну підтримку вразливих груп населення.
- принцип гнучкості - бюджетна політика повинна адаптуватися до змін в економічному та політичному середовищі, щоб ефективно реагувати на нові виклики [3].

Розглянемо структурні елементи організації бюджетної політики регіонів, які взаємопов'язані між собою, що включає політику формування доходів, політику здійснення видатків та політику міжбюджетних відносин, кожен з яких виконує специфічні функції та має власний інструментарій та методи реалізації (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Структурні елементи організації бюджетної політики регіонів

Елементи організації	Функції	Напрями та методи реалізації
Політика доходів	1. Забезпечення стабільної дохідної бази місцевих бюджетів	– Ефективне адміністрування податків і зборів; – Розширення неподаткових надходжень: – Залучення альтернативних джерел фінансування.
	2. Створення сприятливих умов для економічного розвитку території	– Планування та прогнозування доходів; – Заходи щодо підвищення податкового потенціалу; – Вдосконалення системи місцевого оподаткування.
Політика видатків	1. Раціональний розподіл фінансових ресурсів між різними напрямками розвитку території	– Програмно-цільове бюджетування; – Інвестиційні програми та проекти регіонального розвитку.
	2. Врахування стратегічних пріоритетів і поточних потреб регіону	– Моніторинг та оцінка результативності бюджетних програм.
	3. Соціальний захист населення, розвиток людського капіталу, модернізація інфраструктури та стимулювання економічного зростання	– Застосування механізмів громадського контролю.
Політика міжбюджетних відносин	1. Забезпечення вертикального та горизонтального вирівнювання фіскальних дисбалансів	– Система міжбюджетних трансфертів.
	2. Зменшення територіальних диспропорцій	– Розмежування повноважень між рівнями влади.
	3. Справедливий розподіл фінансових ресурсів	– Прозорі та передбачувані механізми фінансового вирівнювання.

Складено автором

Успішна реалізація бюджетної політики на регіональному рівні потребує постійного вдосконалення існуючих та розробки нових інструментів з

урахуванням змін у зовнішньому середовищі, появи нових викликів та можливостей для розвитку територій.

Організаційно-економічний механізм реалізації бюджетної політики регіонів представляє собою складну систему взаємопов'язаних елементів, що включає інституційне забезпечення, нормативно-правову базу, інформаційно-аналітичне забезпечення та систему моніторингу й контролю.

Інституційне забезпечення охоплює сукупність органів місцевого самоврядування, фінансових установ, громадських організацій та інших суб'єктів, що беруть участь у формуванні та реалізації бюджетної політики регіону.

Нормативно-правова база визначає правові засади здійснення бюджетного процесу на місцевому рівні, регламентує порядок формування та використання бюджетних коштів, встановлює механізми контролю за дотриманням бюджетного законодавства. Інформаційно-аналітичне забезпечення передбачає створення єдиної системи збору, обробки та аналізу інформації про стан місцевих фінансів, що є необхідною умовою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень у сфері бюджетної політики.

Важливим аспектом розвитку бюджетної політики регіонів є забезпечення її відповідності глобальним викликам та тенденціям суспільного розвитку. Це передбачає врахування таких факторів як глобалізація економічних процесів, зміна клімату, демографічні тенденції, технологічні інновації та трансформація соціальних відносин [4]. Бюджетна політика регіонів має бути достатньо гнучкою для адаптації до змін зовнішнього середовища, одночасно забезпечуючи стабільність та передбачуваність фінансової системи регіону. В умовах глобальної конкуренції особливого значення набуває здатність регіонів ефективно використовувати наявні ресурси та створювати унікальні конкурентні переваги через механізми бюджетної політики.

Таким чином, бюджетна політика регіонів постає як комплексний механізм управління місцевими фінансами, спрямований на забезпечення сталого соціально-економічного розвитку території через ефективне формування та

використання бюджетних ресурсів. Успішна реалізація бюджетної політики на регіональному рівні потребує системного підходу до її формування, впровадження інноваційних інструментів управління публічними фінансами та забезпечення балансу між різними цілями регіонального розвитку.

1.2. Необхідність формування бюджетної політики регіонів за для сталого розвитку

Формування ефективної бюджетної політики регіонів постає фундаментальною передумовою забезпечення сталого розвитку територій в умовах сучасних глобальних трансформацій та викликів. Об'єктивна необхідність розробки та впровадження науково обґрунтованих підходів до формування регіональної бюджетної політики обумовлена комплексом взаємопов'язаних факторів економічного, соціального та екологічного характеру, що визначають траєкторію розвитку територій у довгостроковій перспективі. Фінансова спроможність регіонів, їх здатність забезпечувати надання якісних публічних послуг населенню та створювати умови для економічного зростання безпосередньо залежать від ефективності механізмів формування та реалізації бюджетної політики на регіональному рівні.

Розглянемо теоретико-методологічні аспекти формування бюджетної політики, її вплив на соціально-економічний розвиток країни, а також аналізуються інструменти й підходи, які забезпечують ефективність бюджетного регулювання в Україні.

В основі формування бюджетної політики лежать принципи наукової обґрунтованості, системності та послідовності. Ці принципи забезпечують структурованість бюджетного процесу та відповідність політики поточним економічним умовам [5].

Наукова обґрунтованість передбачає використання сучасних економічних теорій, методів аналізу та прогнозування при розробці бюджетної політики. Це

дозволяє приймати обґрунтовані рішення, враховуючи економічні реалії та прогнози.

Системність означає врахування взаємозв'язків між різними елементами бюджетного процесу, такими як доходи, витрати, державний борг, а також інтеграцію цих елементів у загальну економічну стратегію країни.

Послідовність передбачає дотримання визначених стратегічних цілей і поступове їх досягнення через узгоджені заходи бюджетної політики, уникаючи різких змін, що можуть дестабілізувати економіку.

Перспективні напрями формування бюджетної політики регіонів України включають розвиток механізмів середньо- та довгострокового бюджетного планування, підвищення ефективності використання бюджетних коштів через впровадження системи управління результативністю, розширення фіскальної автономії місцевого самоврядування та вдосконалення механізмів міжбюджетних відносин. Середньо- та довгострокове бюджетне планування забезпечує передбачуваність та стабільність бюджетної політики, створює умови для реалізації довгострокових проектів розвитку території та підвищує ефективність управління місцевими фінансами.

Інституційна трансформація бюджетної політики регіонів створює нові можливості для підвищення ефективності управління публічними фінансами та забезпечення сталого розвитку територій. Одним із ключових аспектів є вдосконалення інституційного забезпечення бюджетного процесу, включаючи модернізацію нормативно-правової бази та впровадження сучасних технологій у бюджетний процес.

Бюджетна політика виконує роль інструменту централізованого управління фінансовими ресурсами, що сприяє підвищенню якості життя населення. Економічна складова бюджетної політики регіонів має забезпечувати створення сприятливих умов для залучення приватних інвестицій, розвиток механізмів державно-приватного партнерства, фінансування стратегічно важливих інфраструктурних проектів. Формування ефективної системи управління бюджетними інвестиціями передбачає впровадження механізмів

оцінки інвестиційних проектів, моніторингу їх реалізації та аналізу досягнутих результатів.

Соціальна спрямованість бюджетної політики регіонів визначається необхідністю забезпечення високих стандартів якості життя населення та створення умов для розвитку людського капіталу. Формування соціально орієнтованої бюджетної політики передбачає пріоритетність фінансування програм соціального захисту населення, розвитку освіти та охорони здоров'я, підтримки культури та спорту, створення доступної соціальної інфраструктури.

Формування антикризових механізмів бюджетної політики регіонів набуває особливого значення в умовах зростання глобальної нестабільності та посилення економічних ризиків. Система антикризового управління публічними фінансами має включати механізми раннього попередження кризових явищ, інструменти оперативного реагування на зміни у внутрішніх та зовнішніх умовах та заходи щодо мінімізації негативних наслідків кризових ситуацій. Створення резервних фондів, диверсифікація джерел доходів місцевих бюджетів, оптимізація структури видатків та розвиток системи управління ризиками становлять невід'ємні елементи антикризової бюджетної політики регіонів.

Цифрова трансформація бюджетної політики регіонів створює нові можливості для підвищення ефективності управління публічними фінансами та забезпечення сталого розвитку територій. Впровадження цифрових технологій у бюджетний процес передбачає автоматизацію процедур планування та виконання бюджету, розвиток електронних сервісів для платників податків, створення інтегрованих інформаційних систем управління фінансами. Використання технологій блокчейн та смарт-контрактів у системі управління місцевими фінансами забезпечує підвищення прозорості та безпеки фінансових операцій, автоматизацію процесів виконання бюджетних зобов'язань та посилення контролю за використанням бюджетних коштів.

Міжнародна інтеграція та глобалізація економічних процесів зумовлюють необхідність адаптації бюджетної політики регіонів до міжнародних стандартів та кращих практик управління публічними фінансами. Гармонізація бюджетного

законодавства з міжнародними нормами, впровадження сучасних методів бюджетного планування та прогнозування, розвиток механізмів міжнародного співробітництва у фінансовій сфері створюють передумови для ефективної інтеграції регіонів у глобальний економічний простір та залучення міжнародних інвестицій для реалізації проектів сталого розвитку.

Формування системи моніторингу та оцінки ефективності бюджетної політики регіонів має базуватися на комплексному підході до визначення індикаторів сталого розвитку території. Система моніторингу повинна забезпечувати можливість оцінки впливу бюджетних рішень на досягнення цілей сталого розвитку, виявлення відхилень від запланованих результатів та розробки заходів щодо коригування бюджетної політики. Впровадження сучасних інформаційних технологій у систему моніторингу створює можливості для автоматизації процесів збору та аналізу даних, підвищення оперативності прийняття управлінських рішень.

Формуючи бюджетну політику, держава зобов'язана дотримуватися таких основних умов:

1. Врахування вимог усіх об'єктивних економічних законів і закономірностей розвитку суспільства;
2. Вивчення і врахування попереднього досвіду господарського, фінансового і бюджетного розвитку;
3. Вивчення і врахування досвіду інших країн;
4. Врахування конкретного етапу розвитку суспільства, особливостей внутрішнього та міжнародного становища;
5. Дотримання комплексного підходу до розробки і реалізації заходів бюджетної політики, політики у галузі фінансів тощо [6].

Визначивши умови формування бюджетної виокремлено основні підходи щодо формування ефективної бюджетної політики (табл.1.2)

Таблиця 1.2

Підходи щодо формування ефективної бюджетної політики

Підходи щодо формування бюджетної політики	
Підхід 1	передбачає формування щорічно збалансованого бюджету, який до нещодавно вважався головною метою фінансової політики держави. Але, як підтверджує практика, такий стан бюджету суттєво знижує ефективність фіскальної політики, яка має антициклічну, стабілізуючу спрямованість, що знаходило своє підтвердження у період кризи або зростання економіки
Підхід 2	передбачає балансування бюджету в межах економічного циклу, тобто уряд здійснює антициклічний вплив і одночасно намагається збалансувати бюджет. Відповідно, під час кризової фази уряд зменшує ставки оподаткування і збільшує державні витрати, провокуючи дефіцит бюджету, а під час фази зростання - збільшує податки і зменшує державні витрати. Позитивне сальдо бюджету, яке виникає при цьому, може бути використане для покриття дефіциту попередніх періодів, тобто балансування бюджету здійснюється не щорічно, а за більш тривалий період. Головною проблемою такого підходу є можливість виникнення невідповідності між тривалістю кризової фази і фази зростання, також між розмірами можливих дефіцитів і профіцитів бюджету за відповідні періоди.
Підхід 3	передбачає збалансованість не тільки бюджету, а і збалансованого стану економіки в цілому. При цьому збалансованість бюджету не виступає обов'язковою умовою стабілізації макроекономічної системи, що може досягатися як в умовах позитивного сальдо, так і бюджетного дефіциту

Складено автором на основі джерела [6]

Таким чином, формування ефективної бюджетної політики регіонів постає об'єктивною необхідністю в контексті забезпечення сталого розвитку територій та підвищення якості життя населення. Комплексний характер викликів сталого розвитку потребує розробки та впровадження інноваційних підходів до управління публічними фінансами на регіональному рівні, що забезпечують інтеграцію економічних, соціальних та екологічних пріоритетів у систему бюджетного планування та прогнозування. Успішна реалізація цілей сталого розвитку на регіональному рівні можлива лише за умови формування науково

обґрунтованої, системної та адаптивної бюджетної політики, що враховує специфіку конкретних територій та забезпечує ефективне використання наявних ресурсів для досягнення стратегічних цілей розвитку.

1.3. Методичні підходи до оцінювання реалізації бюджетної політики сталого розвитку

Методологія оцінювання реалізації бюджетної політики сталого розвитку регіонів базується на комплексному підході, що передбачає інтеграцію кількісних та якісних методів аналізу, використання системи взаємопов'язаних індикаторів та критеріїв оцінки ефективності управління публічними фінансами на регіональному рівні. Фундаментальною основою методичних підходів до оцінювання бюджетної політики постає система принципів, що включає об'єктивність, комплексність, системність, адаптивність та порівнянність показників. Застосування науково обґрунтованих методів оцінювання створює передумови для прийняття ефективних управлінських рішень у сфері бюджетної політики та забезпечення сталого розвитку територій.

Система інтегральних індикаторів оцінювання бюджетної політики сталого розвитку регіонів структурується за трьома ключовими вимірами: економічним, соціальним та екологічним.

Економічні індикатори охоплюють показники фінансової автономії регіону, ефективності використання бюджетних коштів, інвестиційної активності та економічного потенціалу території. Оцінка економічної складової бюджетної політики передбачає аналіз структури доходів та видатків місцевих бюджетів, рівня податкового потенціалу території, ефективності бюджетних інвестицій та показників фінансової стійкості регіону. Дана група індикаторів дозволяє оцінити здатність регіону забезпечувати економічне зростання та формувати фінансову базу для реалізації програм сталого розвитку.

Соціальні індикатори оцінювання бюджетної політики фокусуються на аналізі ефективності фінансування соціальної сфери, доступності та якості

публічних послуг (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист), розвитку соціальної інфраструктури (забезпеченість об'єктами соціальної сфери, їх технічний стан), рівня соціальної захищеності населення (охоплення соціальними програмами, адресність соціальної допомоги) та задоволеності населення якістю життя [7]. Система соціальних індикаторів забезпечує можливість оцінки впливу бюджетної політики на якість життя населення та соціальну стабільність у регіоні.

Екологічні індикатори оцінювання бюджетної політики сталого розвитку включають показники фінансування природоохоронних заходів, ефективності екологічних програм (досягнення екологічних цілей, зменшення негативного впливу на довкілля), розвитку екологічної інфраструктури (системи поводження з відходами, очисні споруди), рівня екологічної безпеки території та раціонального використання природних ресурсів. Оцінка екологічної складової передбачає аналіз обсягів та структури екологічних видатків, ефективності реалізації екологічних проектів, показників стану навколишнього середовища та рівня екологічної відповідальності суб'єктів господарювання. Система екологічних індикаторів дозволяє оцінити вплив бюджетної політики на забезпечення екологічної безпеки та збереження природних ресурсів регіону [7].

Методичний інструментарій оцінювання бюджетної політики сталого розвитку включає комплекс статистичних та економетричних методів, що забезпечують можливість кількісної оцінки ефективності використання бюджетних ресурсів та їх впливу на досягнення цілей сталого розвитку. Застосування методів кореляційно-регресійного аналізу дозволяє встановити взаємозв'язки між показниками бюджетної політики та індикаторами сталого розвитку регіону, оцінити силу та напрям впливу окремих бюджетних інструментів на соціально-економічні та екологічні процеси. Використання методів факторного аналізу забезпечує можливість виявлення ключових факторів, що визначають ефективність бюджетної політики та її вплив на сталий розвиток території.

Оцінка ефективності бюджетних видатків базується на застосуванні методології програмно-цільового бюджетування, що передбачає встановлення чітких взаємозв'язків між обсягами фінансування та результатами реалізації бюджетних програм.

Система показників ефективності включає індикатори:

- результативності (відображає співвідношення досягнутих результатів до витрачених ресурсів)

$$\text{Результативність} = \frac{\text{Витрачені ресурси}}{\text{Досягнуті результати}} \quad (1.1)$$

де:

- досягнуті результати - кількісна оцінка результатів (наприклад, кількість виконаних завдань або реалізованих проєктів);
- витрачені ресурси - загальний обсяг витрачених ресурсів (грошові, часові, матеріальні тощо).

- продуктивності (визначає обсяг наданих публічних послуг на одиницю витрат)

$$\text{Продуктивність} = \frac{\text{Обсяг наданих послуг}}{\text{Одиниця витрат}} \quad (1.2)$$

де:

- обсяг наданих послуг - кількість послуг, наданих споживачам (наприклад, кількість обслугованих громадян);
- одиниця витрат - ресурси, витрачені на одиницю часу, коштів або інших заходів.

- якості (показує відповідність результатів встановленим стандартам та очікуванням)

$$\text{Якість} = \frac{\text{Досягнутий рівень стандарту}}{\text{Встановлений стандарт}} \quad (1.3)$$

або у відсотковому вигляді:

$$\text{Якість} = \left(\frac{\text{Досягнутий рівень стандарту}}{\text{Встановлений стандарт}} \right) \times 100\% \quad (1.4)$$

де:

- досягнутий рівень стандарту - реальні результати, оцінені відповідно до встановлених критеріїв;
- встановлений стандарт - очікуваний рівень або ціль, який має бути досягнуто.

Комплексна оцінка ефективності бюджетних видатків дозволяє виявити резерви підвищення ефективності використання публічних фінансів та оптимізувати структуру видатків відповідно до пріоритетів сталого розвитку.

Моніторинг фінансової стійкості регіону передбачає застосування системи показників, що характеризують здатність місцевого бюджету забезпечувати виконання покладених функцій та реалізацію програм розвитку території. Оцінка фінансової стійкості включає аналіз показників:

- бюджетної забезпеченості (обсяг бюджетних ресурсів на душу населення)

$$\text{Бюджетна забезпеченість} = \frac{\text{Обсяг бюджетних ресурсів}}{\text{Кількість населення}} \quad (1.5)$$

де:

- обсяг бюджетних ресурсів - сума доходів бюджету (можна враховувати як загальні доходи або конкретні їхні складові);
- кількість населення - чисельність населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

- боргового навантаження (рівень місцевого боргу та витрат на його обслуговування)

а) рівень боргу:

$$\text{Рівень боргу} = \frac{\text{Сума місцевого боргу}}{\text{Обсяг доходів бюджету}} \times 100\% \quad (1.6)$$

де:

- сума місцевого боргу - загальна заборгованість органу місцевого самоврядування;
- обсяг доходів бюджету - загальний обсяг доходів бюджету за певний період.

б) витрати на обслуговування боргу:

$$\text{Витрати на обслуговування боргу} = \frac{\text{Витрати на обслуговування боргу}}{\text{Обсяг доходів бюджету}} \times 100\% \quad (1.7)$$

де:

- витрати на обслуговування боргу - сума, витрачена на сплату відсотків або інших зобов'язань за боргом.
- фінансової самостійності (частка базової дотації у структурі бюджету)

$$\text{Фінансова самостійність} = \frac{\text{Сума базової дотації}}{\text{Обсяг доходів бюджету}} \times 100\% \quad (1.8)$$

де:

- сума базової дотації - обсяг дотацій, отриманих із державного бюджету.
- обсяг доходів бюджету - загальна сума доходів місцевого бюджету.

Система моніторингу фінансової стійкості забезпечує можливість раннього виявлення ризиків та загроз стабільності місцевих фінансів.

Оцінка інвестиційного потенціалу бюджетної політики базується на аналізі показників, що характеризують здатність регіону залучати та ефективно використовувати інвестиційні ресурси для реалізації проектів сталого розвитку (табл. 1.3; 1.4).

Таблиця 1.3

Показники для оцінки інвестиційного потенціалу

Показники для оцінки інвестиційного потенціалу			
Інвестиційна активність	Ефективність інвестиційних проектів	Інвестиційна привабливість території	Результативність механізмів державно-приватного партнерства
– Обсяг бюджетних інвестицій – Структура бюджетних інвестицій	– Економічна віддача від інвестицій – Соціальна віддача від інвестицій	– Наявність інфраструктури – Сприятливі умови для інвестування	– Ефективність реалізації спільних проектів держави та бізнесу

Комплексна оцінка інвестиційного потенціалу дозволяє визначити пріоритетні напрями інвестування та оптимізувати структуру бюджетних інвестицій. Оцінка якості управління публічними фінансами на регіональному рівні передбачає застосування комплексної системи індикаторів, що характеризують ефективність бюджетного процесу, прозорість прийняття рішень та рівень фінансової дисципліни.

Таблиця 1.4

Критерії та показники оцінки бюджетного процесу

Критерії та показники оцінки бюджетного процесу			
Якість бюджетного планування	Ефективність системи внутрішнього контролю	Прозорість бюджетного процесу	Результативність системи управління ризиками
– Точність прогнозів – Своєчасність прийняття бюджетних рішень	– Кількість та характер порушень – Ефективність контрольних заходів	– Доступність інформації – Залучення громадськості	– Ефективність заходів з управління ризиками

Комплексний підхід до оцінки якості управління дозволяє виявити системні проблеми та розробити заходи щодо вдосконалення механізмів управління місцевими фінансами.

Аналіз ефективності міжбюджетних відносин базується на оцінці показників, що характеризують справедливість розподілу фінансових ресурсів між рівнями бюджетної системи та результативність механізмів фінансового вирівнювання. Система індикаторів включає показники вертикальної збалансованості (відповідність доходних джерел та видаткових повноважень), горизонтальної справедливості (рівномірність розподілу ресурсів між територіями) та ефективності трансфертної політики (цільове використання та результативність міжбюджетних трансфертів).

Оцінка ефективності міжбюджетних відносин створює основу для вдосконалення механізмів фінансового вирівнювання та підвищення ефективності розподілу бюджетних ресурсів.

Система оцінювання інноваційного розвитку в рамках бюджетної політики регіонів включає комплекс показників, що характеризують ефективність фінансування інноваційної діяльності та її вплив на конкурентоспроможність території (табл.1.5).

Таблиця 1.5.

Критерії та показники оцінки інноваційної діяльності

Критерії та показники оцінки інноваційної діяльності		
Інноваційна активність	Результативність інноваційної діяльності	Розвиток інноваційної інфраструктури
– Обсяг фінансування наукових досліджень та розробок – Кількість реалізованих інноваційних проектів	– Впровадження нових технологій – Створення інноваційних продуктів	– Кількість технопарків – Наявність бізнес-інкубаторів – Центри трансферу технологій

Комплексний аналіз інноваційної складової дозволяє оптимізувати структуру видатків на інноваційний розвиток та підвищити ефективність інноваційної політики регіону.

Оцінювання просторового розвитку територій у контексті бюджетної політики базується на аналізі показників, що характеризують ефективність фінансування проектів просторового планування та їх вплив на збалансований розвиток території. Система індикаторів включає показники розвитку транспортної та інженерної інфраструктури, ефективності землекористування, якості міського середовища, доступності публічних просторів та об'єктів соціальної інфраструктури. Методологія оцінки просторового розвитку забезпечує можливість оптимізації територіальної організації бюджетних видатків та підвищення ефективності просторового планування.

РОЗДІЛ II.

ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ЗА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

2.1. Роль місцевих бюджетів у досягненні цілей бюджетної політики за для сталого розвитку регіонів

Фінансова спроможність регіонів України значною мірою залежить від ефективності функціонування системи місцевих бюджетів. Ці бюджети виступають ключовим механізмом реалізації стратегії територіального розвитку та забезпечення потреб громад. Їхня особлива роль полягає у мобілізації фінансових ресурсів для стимулювання економічного зростання, вирішення екологічних викликів та покращення добробуту місцевого населення.

Процес децентралізації розширив повноваження та відповідальність територіальних громад, підвищивши значущість місцевих бюджетів як інструменту забезпечення сталого розвитку.

Політика видатків місцевих бюджетів спрямована на забезпечення комплексного розвитку територій через фінансування програм соціально-економічного розвитку, реалізацію екологічних проєктів та підтримку інфраструктурних перетворень. Структура видатків місцевих бюджетів відображає пріоритети регіонального розвитку та включає видатки на соціальний захист населення, розвиток освіти та охорони здоров'я, підтримку житлово-комунального господарства, фінансування екологічних програм та реалізацію інвестиційних проєктів. Ефективність видаткової політики місцевих бюджетів визначає успішність досягнення цілей сталого розвитку на регіональному рівні.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України, регіональні стратегії сталого розвитку створюються з метою забезпечення збалансованого

економічного, соціального й екологічного розвитку регіонів. Постанова визначає порядок розроблення стратегій та планів їх реалізації, акцентуючи на інтегрованому підході. Особливе значення надається моніторингу та оцінці результативності заходів, що дозволяє своєчасно коригувати плани [8].

Таблиця 2.1

Основні напрями використання місцевих бюджетів за економічною, екологічною та соціальною складовими

Складова	Основні напрями реалізації	Приклади заходів
Економічна	1. Бюджетне інвестування в інфраструктуру	– модернізація комунальної інфраструктури
	2. Підтримка інноваційних проектів	– розвиток транспортної мережі
	3. Створення умов для залучення приватних інвестицій	– будівництво соціальних об'єктів – реалізація проектів енергоефективності
Екологічна	1. Фінансування екологічних програм	– охорона навколишнього середовища
	2. Розвиток систем поводження з відходами	– реконструкція очисних споруд
	3. Впровадження енергоефективних технологій	– озеленення територій
		– збереження природних ресурсів – модернізація систем водопостачання та водовідведення
Соціальна	1. Пріоритетне фінансування програм соціального розвитку	– фінансування закладів освіти, охорони здоров'я, культури
	2. Забезпечення соціальних гарантій	– реалізація програм підтримки вразливих верств населення
	3. Розвиток соціальної інфраструктури	– підвищення доступності та якості соціальних послуг – забезпечення соціальної стабільності та підвищення рівня життя

Складено автором

Система міжбюджетних відносин є визначальним фактором у забезпеченні фінансової стабільності регіонів. Механізми розподілу трансфертів, що охоплюють базові та реверсні дотації, а також цільові субвенції, спрямовані на подолання територіальних диспропорцій та створення сприятливих умов для

збалансованого регіонального розвитку. Ефективність цих інструментів безпосередньо впливає на здатність місцевих органів влади реалізовувати програми розвитку.

Сучасний розвиток територій потребує впровадження прогресивних фінансових інструментів. Серед них – випуск муніципальних облігацій, реалізація спільних проектів з бізнесом, залучення грантового фінансування та впровадження бюджету участі. Місцеві бюджети стимулюють впровадження інновацій через фінансування цифрових проектів та розбудову розумної інфраструктури. Розширення джерел фінансування дозволяє гнучко реагувати на потреби громад та втілювати амбітні проекти розвитку.

Управління місцевими фінансами в контексті забезпечення сталого розвитку передбачає впровадження сучасних технологій бюджетного менеджменту, розвиток системи внутрішнього контролю та аудиту, забезпечення прозорості бюджетного процесу та залучення громадськості до прийняття бюджетних рішень.

Розвиток комунальної власності та підвищення ефективності управління комунальними підприємствами створює додаткові джерела наповнення місцевих бюджетів та забезпечує реалізацію проектів місцевого розвитку. Місцеві бюджети фінансують програми модернізації комунальних підприємств, впровадження енергоефективних технологій, покращення якості комунальних послуг та розвитку муніципальної інфраструктури. Ефективне управління комунальною власністю забезпечує стабільні надходження до місцевих бюджетів та створює можливості для реінвестування коштів у розвиток територіальної інфраструктури.

Співпраця між територіальними громадами створює потужну платформу для реалізації масштабних проектів розвитку. Консолідація фінансових ресурсів місцевих бюджетів уможлиблює будівництво спільних інфраструктурних об'єктів, розвиток транспортної мережі та оптимізацію надання публічних послуг. Такий підхід забезпечує ефективніше використання коштів та посилює позитивний вплив на розвиток регіонів.

Бюджет участі трансформує традиційний підхід до управління місцевими фінансами, надаючи громадянам можливість безпосередньо впливати на розподіл коштів. Цей інструмент перетворює місцеві бюджети на дієвий механізм втілення громадських ініціатив, що відповідають справжнім потребам мешканців. Активне залучення громади до бюджетного процесу зміцнює довіру до місцевої влади.

Міжнародна співпраця та залучення зовнішніх ресурсів для розвитку територіальних громад розширює фінансові можливості місцевих бюджетів у реалізації проектів сталого розвитку. Місцеві бюджети виступають інструментом співфінансування міжнародних проектів технічної допомоги, грантових програм та інвестиційних ініціатив, спрямованих на модернізацію інфраструктури, впровадження інноваційних технологій та розвиток людського капіталу.

Розвиток туристичного потенціалу територій через механізми бюджетного фінансування створює додаткові можливості для економічного зростання та диверсифікації джерел наповнення місцевих бюджетів. Місцеві бюджети забезпечують фінансування програм розвитку туристичної інфраструктури, збереження історико-культурної спадщини, проведення фестивалів та культурних заходів, що підвищують туристичну привабливість регіонів. Ефективне використання туристичного потенціалу територій генерує додаткові надходження до місцевих бюджетів через механізми туристичного збору та стимулює розвиток супутніх галузей економіки.

Формування інклюзивного середовища та забезпечення рівних можливостей для всіх членів територіальної громади потребує відповідного бюджетного забезпечення. Місцеві бюджети фінансують програми створення безбар'єрного простору, розвитку інклюзивної освіти, забезпечення доступності публічних послуг для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Інклюзивна спрямованість бюджетної політики на місцевому рівні сприяє соціальній інтеграції та підвищенню якості життя всіх членів територіальної громади.

З метою забезпечення сталого розвитку регіонів України, а також підвищення рівня та якості життя населення, згідно з Указом Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» визначено наступні ключові напрями та цілі:

1. Подолання бідності шляхом впровадження ефективних механізмів соціального захисту.
2. Боротьба з голодом через забезпечення продовольчої безпеки, покращення якості харчування та підтримку сталого розвитку аграрного сектору.
3. Гарантування здорового способу життя і сприяння благополуччю громадян незалежно від віку.
4. Розвиток всеохоплюючої якісної освіти і створення умов для навчання протягом усього життя.
5. Забезпечення гендерної рівності та розширення можливостей жінок і дівчат.
6. Раціональне управління водними ресурсами і забезпечення доступу до якісної санітарії.
7. Доступ до сучасних джерел енергії за принципами стійкості, надійності та економічної доступності.
8. Сприяння економічному зростанню через розвиток продуктивної зайнятості та створення гідних умов праці.
9. Розбудова стійкої інфраструктури та підтримка інновацій.
10. Скорочення нерівності як у межах країни, так і між різними соціальними групами.
11. Розвиток екологічно стійких міст і забезпечення безпечного середовища для життя.
12. Перехід до раціональних моделей споживання та виробництва.
13. Протидія зміні клімату та адаптація до її наслідків.
14. Збереження морських екосистем і сталий розвиток використання водних ресурсів.

15. Відновлення екосистем суші, збереження біорізноманіття та раціональне використання лісів.
16. Формування миролюбного суспільства з доступом до правосуддя та прозорими інституціями.
17. Активізація глобального партнерства задля ефективної реалізації цілей сталого розвитку [9].

У такий спосіб, місцеві бюджети виступають ключовим інструментом реалізації політики сталого розвитку регіонів, забезпечуючи фінансову основу для економічного зростання, соціального прогресу та екологічної безпеки територій. Ефективне управління місцевими фінансами, впровадження інноваційних механізмів бюджетування та забезпечення прозорості бюджетного процесу створюють передумови для досягнення стратегічних цілей розвитку територіальних громад та підвищення якості життя населення.

Також, аналіз місцевих бюджетів виявляє ряд системних проблем, що обмежують можливості реалізації ефективної бюджетної політики сталого розвитку регіону. Основною проблемою залишається недостатня фінансова спроможність значної частини територіальних громад, що проявляється у високому рівні дотаційності їх бюджетів. З усіх громад України 75% (1438 громад) отримують базові дотації з державного бюджету і лише трохи понад 14% громад сплачують реверсні дотації. Ще майже 11% — бездотаційні.

Найбільша частка громад, які отримують базові дотації, серед сільських та селищних громад — близько 80% [10].

Ця ситуація обумовлена низьким рівнем розвитку підприємницької діяльності в малих громадах, обмеженістю власної податкової бази, відсутністю достатньої кількості бюджетоутворюючих підприємств та високим рівнем тінізації економіки.

Серед ключових ризиків для місцевих бюджетів слід відзначити високу залежність від зовнішніх факторів, включаючи зміни макроекономічної ситуації, законодавчі зміни у сфері міжбюджетних відносин та потенційні коливання обсягів міжбюджетних трансфертів. Додатковими факторами ризику

виступають: демографічні тенденції, пов'язані з міграцією працездатного населення та старінням населення, що створює додатковий тиск на видаткову частину місцевих бюджетів; екологічні ризики, зумовлені необхідністю фінансування заходів з адаптації до кліматичних змін та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; інституційні ризики, пов'язані з недостатньою спроможністю органів місцевого самоврядування ефективно управляти фінансовими ресурсами та реалізовувати складні інвестиційні проекти.

2.2. Оцінка реалізації бюджетної політики у Волинській області

Аналіз реалізації бюджетної політики у Волинській області протягом 2019-2023 років демонструє динаміку трансформації регіональних фінансів в умовах децентралізації та впровадження нових підходів до управління місцевими бюджетами. Структура доходів місцевих бюджетів Волинської області характеризується зростанням частки власних надходжень, що відображає посилення фінансової спроможності територіальних громад регіону. У 2023 році власні доходи місцевих бюджетів області склали 6,8 млрд грн, що на 15,3% перевищує показники попередніх років. Податкові надходження формують основу дохідної частини місцевих бюджетів, причому найбільшу питому вагу займають надходження від податку на доходи фізичних осіб (52,4%), місцевих податків і зборів (24,7%) та акцизного податку (8,3%).

Політика видатків місцевих бюджетів Волинської області спрямована на забезпечення соціально-економічного розвитку територій та підвищення якості життя населення. Структура видатків відображає пріоритетність фінансування соціальної сфери, зокрема у 2023 році видатки на освіту становили 42,3% загального обсягу видатків, охорону здоров'я – 12,5%, соціальний захист та соціальне забезпечення – 15,8%. Капітальні видатки місцевих бюджетів області спрямовуються на розвиток інфраструктури, реалізацію проектів енергоефективності та модернізацію комунальних підприємств. У 2023 році

обсяг капітальних видатків склав 1,2 млрд грн, що становить 12,4% загального обсягу видатків місцевих бюджетів [11].

Міжбюджетні відносини у Волинській області характеризуються зменшенням залежності місцевих бюджетів від трансфертів з державного бюджету. Частка міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів знизилася з 65,2% у 2019 році до 48,7% у 2023 році, що свідчить про підвищення фінансової автономії територіальних громад. Система вирівнювання податкоспроможності територій забезпечує розподіл базової дотації між місцевими бюджетами з урахуванням їх фінансових можливостей та потреб у додаткових ресурсах. У 2023 році 45 територіальних громад області отримували базову дотацію, тоді як 8 громад перераховували реверсну дотацію до державного бюджету.

Економічна складова бюджетної політики Волинської області реалізується через механізми фінансування проектів регіонального розвитку з різних джерел. У 2023 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку реалізовано 15 проектів загальною вартістю 325 млн грн, спрямованих на модернізацію соціальної інфраструктури, розвиток транспортної мережі та впровадження енергоефективних технологій. Місцеві бюджети забезпечили співфінансування цих проектів у обсязі 98 млн грн, що становить 30% їх загальної вартості. Додатково залучено 154 млн грн з інших джерел, включаючи міжнародну технічну допомогу та кошти інвесторів.

Аналіз показників обласного бюджету Волинської області за 2019-2023 роки демонструє загальну тенденцію до зростання як дохідної, так і видаткової частин бюджету. Динаміка основних бюджетних показників відображає поступове посилення фінансової спроможності регіону та розширення можливостей для фінансування програм соціально-економічного розвитку (див. рис. 2.1).

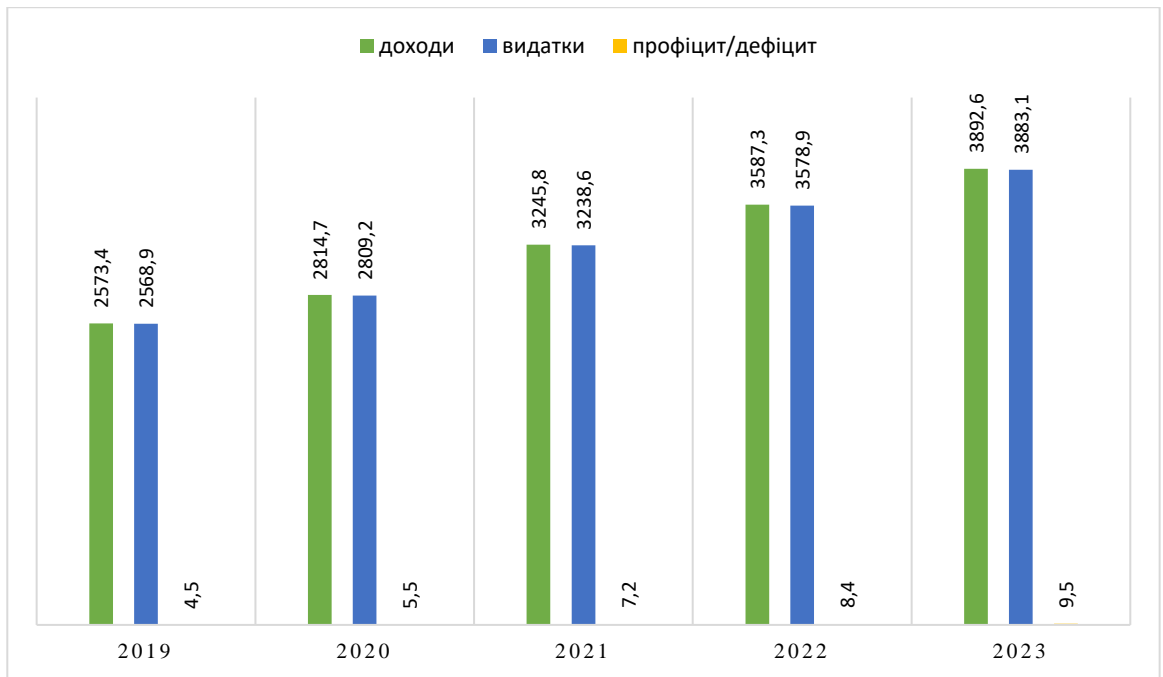

Рис. 2.1. Динаміка основних показників бюджету Волинської області у 2019-2023 роках

Примітка: побудовано на основі джерела [11]

Тож, вказані дані свідчать про стабільне зростання обсягів бюджету Волинської області протягом аналізованого періоду. За п'ять років доходи обласного бюджету зросли на 51,3%, а видатки – на 51,2%. При цьому бюджет щорічно виконується з профіцитом, що свідчить про виважену бюджетну політику та ефективне управління регіональними фінансами. Позитивна динаміка бюджетних показників створює передумови для подальшого розвитку регіону та реалізації стратегічних проєктів.

Структура видатків обласного бюджету Волинської області відображає соціальну спрямованість бюджетної політики регіону та пріоритетність фінансування програм людського розвитку. Аналіз функціональної структури видатків за 2023 рік демонструє домінування соціально-культурної сфери, на яку спрямовано 72,6% загального обсягу видатків (рис.2.2). У розрізі галузей найбільшу частку видатків спрямовано на фінансування освіти (42,3%), охорони здоров'я (12,5%), соціального захисту та соціального забезпечення (15,8%), культури та мистецтва (2,0%) [11]. Видатки на економічну діяльність становлять

18,4% загального обсягу, що включає фінансування розвитку транспортної інфраструктури, підтримку агропромислового комплексу та реалізацію програм енергоефективності.

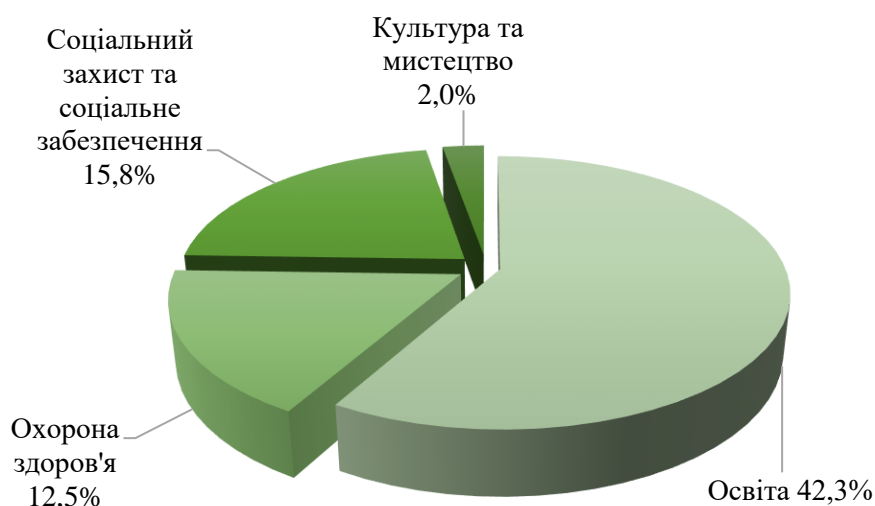

Рис. 2.2. Структура видатків загального фонду в розрізі соціально-культурної сфери Волинської області

Реалізація екологічної складової бюджетної політики Волинської області здійснюється через механізми фінансування природоохоронних заходів та програм екологічної безпеки. У 2023 році обсяг видатків на охорону навколишнього природного середовища склав 125,4 млн грн, що становить 3,2% загального обсягу видатків обласного бюджету. Кошти спрямовано на реалізацію проектів з модернізації систем водовідведення, впровадження сучасних технологій поводження з відходами, збереження природно-заповідного фонду та проведення заходів з озеленення територій. Додатково залучено 45,8 млн грн з екологічного податку та інших джерел для фінансування природоохоронних заходів.

Економічний розвиток Волинської області забезпечується через механізми бюджетного фінансування капітальних видатків та реалізацію проектів регіонального розвитку. У 2023 році обсяг капітальних видатків обласного бюджету склав 485,3 млн грн, що спрямовано на будівництво та реконструкцію

об'єктів соціальної інфраструктури, модернізацію закладів освіти та охорони здоров'я, розвиток транспортної мережі. Реалізовано 15 проектів регіонального розвитку загальною вартістю 325 млн грн, що співфінансуються з державного фонду регіонального розвитку та місцевих бюджетів. Залучення міжнародної технічної допомоги дозволило додатково реалізувати проекти вартістю 154 млн грн.

Система міжбюджетних відносин у Волинській області забезпечує збалансований розподіл фінансових ресурсів між різними рівнями місцевих бюджетів та створює умови для вирівнювання фіскальних дисбалансів. У 2023 році обсяг міжбюджетних трансфертів з державного бюджету склав 1,894 млрд грн, включаючи освітню субвенцію (1,245 млрд грн), медичну субвенцію (425 млн грн) та базову дотацію (224 млн грн). Система горизонтального вирівнювання податкоспроможності забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів між територіальними громадами області з урахуванням їх фіскальної спроможності та потреб у додаткових коштах.

Інноваційна складова бюджетної політики Волинської області реалізується через впровадження сучасних механізмів управління місцевими фінансами та цифрову трансформацію бюджетного процесу. Всі територіальні громади області впровадили систему електронного документообігу та приєдналися до єдиної системи дистанційного обслуговування клієнтів казначейства. Використання системи ProZorro для здійснення публічних закупівель дозволило заощадити 187,6 млн грн бюджетних коштів, що становить 12,4% від очікуваної вартості закупівель. Впровадження партисипативного бюджетування забезпечило реалізацію 76 громадських проектів загальною вартістю 45,2 млн грн.

Розвиток соціальної інфраструктури Волинської області забезпечується через механізми бюджетного фінансування програм модернізації закладів освіти, охорони здоров'я, культури та соціального захисту. У 2023 році реалізовано проекти з реконструкції 12 закладів загальної середньої освіти вартістю 156,8 млн грн, проведено модернізацію медичного обладнання в 8 лікарнях області на

суму 98,4 млн грн, здійснено капітальний ремонт 15 об'єктів культурного призначення на суму 45,6 млн грн. Створено 3 нових центри надання адміністративних послуг та модернізовано 5 існуючих, що дозволило підвищити якість та доступність публічних послуг для населення.

Управління місцевим боргом Волинської області характеризується виваженим підходом до залучення позикових ресурсів та ефективним управлінням борговими зобов'язаннями. Станом на кінець 2023 року обсяг місцевого боргу склав 285,4 млн грн, що становить 7,3% від обсягу доходів загального фонду обласного бюджету без урахування трансфертів. Витрати на обслуговування боргу становлять 1,2% видатків загального фонду, що відповідає нормативним вимогам та свідчить про збалансовану боргову політику регіону. Залучені кредитні ресурси спрямовано на фінансування інвестиційних проектів з модернізації комунальної інфраструктури та підвищення енергоефективності бюджетних установ.

Екологічна модернізація комунального сектору здійснюється через механізми бюджетного фінансування проектів енергоефективності та впровадження відновлюваних джерел енергії. У 2023 році реалізовано проекти з термомодернізації 25 бюджетних установ загальною вартістю 125,7 млн грн, що дозволило скоротити споживання енергоресурсів на 30%. Встановлено сонячні панелі на 8 об'єктах комунальної власності потужністю 450 кВт, що забезпечує економію бюджетних коштів на оплату електроенергії в розмірі 4,8 млн грн щорічно. Впроваджено систему роздільного збирання відходів у 15 територіальних громадах області з охопленням 65% населення.

Розвиток транспортної інфраструктури Волинської області реалізується через механізми бюджетного фінансування програм будівництва та реконструкції автомобільних доріг, модернізації транспортних мереж та покращення транспортного сполучення між населеними пунктами. У 2023 році на розвиток дорожньої інфраструктури спрямовано 865,3 млн грн, з яких 625,4 млн грн – кошти субвенції з державного бюджету на розвиток дорожнього господарства, 239,9 млн грн – кошти місцевих бюджетів. Відремонтовано 156,7

км автомобільних доріг місцевого значення, проведено реконструкцію 12 мостових споруд, встановлено сучасні системи відеоспостереження на 45 ключових транспортних розв'язках області.

Підтримка агропромислового комплексу області здійснюється через механізми бюджетного фінансування програм розвитку сільського господарства та стимулювання підприємницької активності в аграрному секторі. У 2023 році на реалізацію програм підтримки агропромислового комплексу спрямовано 124,8 млн грн, що дозволило надати фінансову допомогу 234 сільськогосподарським підприємствам та фермерським господарствам. Реалізовано проекти з розвитку інфраструктури зберігання та переробки сільськогосподарської продукції загальною вартістю 78,5 млн грн. Створено три сільськогосподарські кооперативи з переробки молочної продукції, що отримали фінансову підтримку в розмірі 15,6 млн грн.

Розвиток туристичного потенціалу Волинської області забезпечується через фінансування програм збереження історико-культурної спадщини, розвитку туристичної інфраструктури та промоції регіонального туристичного продукту. У 2023 році на розвиток туристичної галузі спрямовано 45,2 млн грн, з яких 28,7 млн грн використано на реставрацію історичних пам'яток та облаштування туристичних маршрутів, 16,5 млн грн – на реалізацію проектів розвитку туристичної інфраструктури. Створено туристично-інформаційні центри в 5 територіальних громадах області, розроблено та промарковано 12 нових туристичних маршрутів, проведено 8 фестивалів та культурних заходів для популяризації туристичного потенціалу регіону.

Підвищення енергоефективності та енергонезалежності регіону реалізується через механізми бюджетного фінансування проектів енергозбереження та розвитку відновлюваної енергетики. У 2023 році на реалізацію програм енергоефективності спрямовано 235,6 млн грн, що дозволило провести комплексну термомодернізацію 45 бюджетних установ, встановити індивідуальні теплові пункти в 28 закладах освіти та охорони здоров'я, замінити 15,6 км тепломереж на попередньо ізольовані труби. Реалізовано 5 проектів з

будівництва об'єктів відновлюваної енергетики загальною потужністю 12,5 МВт, що забезпечує додаткове виробництво 18,7 млн кВт*год електроенергії щорічно.

Моніторинг та оцінка ефективності реалізації бюджетної політики у Волинській області здійснюється на основі комплексної системи показників, що охоплюють фінансові, соціальні, економічні та екологічні аспекти регіонального розвитку. Результати моніторингу свідчать про позитивну динаміку основних показників бюджетної політики протягом 2019-2023 років, що проявляється у зростанні доходів місцевих бюджетів на 51,3%, підвищенні рівня фінансової автономії територіальних громад, збільшенні обсягів капітальних інвестицій та покращенні якості публічних послуг. Запровадження системи електронного моніторингу дозволило забезпечити оперативний контроль за використанням бюджетних коштів та підвищити прозорість бюджетного процесу.

Отож, аналіз практики реалізації бюджетної політики у Волинській області демонструє послідовний рух регіону у напрямку забезпечення сталого розвитку територій через ефективне управління місцевими фінансами. Позитивна динаміка основних бюджетних показників, розширення фінансової автономії територіальних громад, впровадження інноваційних механізмів управління бюджетними коштами та реалізація комплексних програм розвитку створюють передумови для подальшого соціально-економічного зростання регіону та підвищення якості життя населення.

2.3. Аналіз бюджетної політики Луцької міської територіальної громади

Аналіз бюджетної політики Луцької міської територіальної громади демонструє динаміку фінансових показників та ефективність управління місцевими фінансами протягом 2019-2023 років. Доходи бюджету Луцької міської територіальної громади характеризуються стабільним зростанням, збільшившись з 2 124,5 млн грн у 2019 році до 3 456,8 млн грн у 2023 році, що становить приріст у 62,7%. Структура доходів демонструє підвищення

фінансової автономії громади, з часткою власних доходів 68,3% у загальній структурі надходжень за 2023 рік. Податкові надходження формують основу дохідної частини бюджету, становлячи 2 365,4 млн грн або 85,2% власних доходів громади у 2023 році [12].

Динаміка податкових надходжень до бюджету Луцької міської територіальної громади відображає зростання податкового потенціалу території та ефективність адміністрування місцевих податків і зборів. Найбільшу питому вагу в структурі податкових надходжень займає податок на доходи фізичних осіб – 1 487,6 млн грн (62,9%), місцеві податки і збори – 586,3 млн грн (24,8%), акцизний податок – 168,4 млн грн (7,1%) та податок на прибуток підприємств комунальної власності – 123,1 млн грн (5,2%). Запровадження ефективних механізмів адміністрування податків та розширення бази оподаткування забезпечило приріст податкових надходжень на 15,8% порівняно з попередніми роками. (Додаток Б)

Політика видатків Луцької міської територіальної громади спрямована на забезпечення соціально-економічного розвитку території та підвищення якості життя населення. Загальний обсяг видатків у 2023 році склав 3 442,1 млн грн, що на 14,7% перевищує показники попередніх років. У функціональній структурі видатків найбільшу частку займають видатки на освіту – 1 452,6 млн грн (42,2%), житлово-комунальне господарство – 586,2 млн грн (17,0%), соціальний захист та соціальне забезпечення – 482,3 млн грн (14,0%), охорону здоров'я – 345,8 млн грн (10,0%), транспорт та дорожнє господарство – 285,7 млн грн (8,3%).

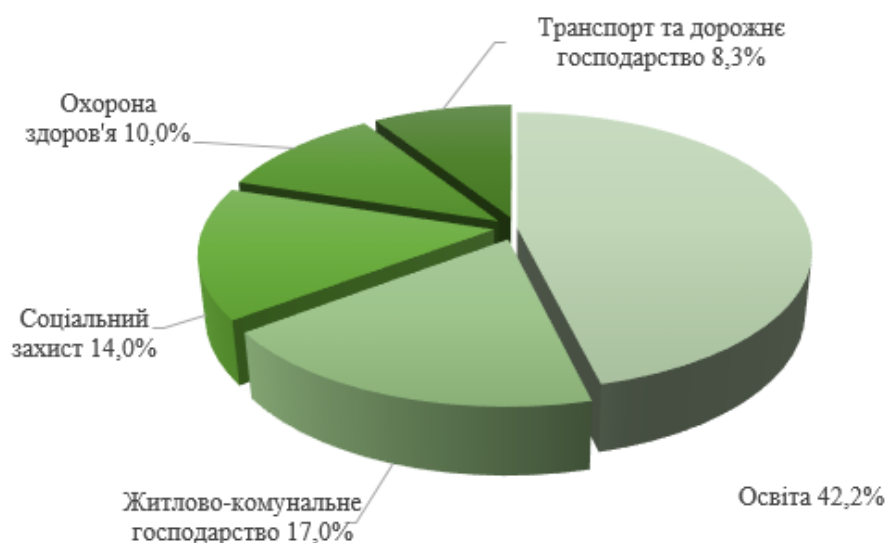

Рис. 2.3. Структура видатків загального фонду бюджету Луцької МТГ

Капітальні видатки бюджету Луцької міської територіальної громади спрямовуються на розвиток інфраструктури та модернізацію комунального сектору. У 2023 році обсяг капітальних видатків склав 486,5 млн грн, що становить 14,1% загального обсягу видатків бюджету. Основними напрямками капітальних інвестицій стали реконструкція транспортної інфраструктури (168,4 млн грн), модернізація закладів освіти (125,6 млн грн), оновлення матеріально-технічної бази комунальних підприємств (98,7 млн грн) та реалізація проектів з енергоефективності (93,8 млн грн). (Додаток В)

Міжбюджетні відносини Луцької міської територіальної громади характеризуються зменшенням залежності від трансфертів з державного бюджету. Обсяг міжбюджетних трансфертів у 2023 році склав 1 091,4 млн грн, що становить 31,7% загальних доходів бюджету громади. У структурі трансфертів найбільшу частку займають освітня субвенція – 685,2 млн грн (62,8%), субвенція на розвиток інфраструктури – 245,6 млн грн (22,5%) та медична субвенція – 160,6 млн грн (14,7%). Зменшення частки трансфертів з 45,2% у 2019 році до 31,7% у 2023 році свідчить про підвищення фінансової автономії громади та ефективність політики мобілізації власних доходів.

Управління місцевим боргом Луцької міської територіальної громади здійснюється на засадах збалансованості та фінансової стійкості. Станом на кінець 2023 року обсяг місцевого боргу склав 245,6 млн грн, що становить 8,8% від обсягу доходів загального фонду бюджету без урахування трансфертів. Структура боргового портфеля включає кредити міжнародних фінансових організацій – 156,8 млн грн (63,8%), облигації місцевої позики – 58,4 млн грн (23,8%) та кредити комерційних банків – 30,4 млн грн (12,4%). Витрати на обслуговування боргу становлять 1,8% видатків загального фонду, що відповідає встановленим нормативам та свідчить про ефективність боргової політики.

Реалізація екологічних програм у Луцькій міській територіальній громаді забезпечується через механізми цільового фінансування природоохоронних заходів та проектів екологічної модернізації. У 2023 році на охорону навколишнього природного середовища спрямовано 98,4 млн грн, що становить 2,9% загального обсягу видатків бюджету. Основними напрямками екологічних видатків стали модернізація систем водовідведення (35,6 млн грн), впровадження сучасних технологій поводження з відходами (28,4 млн грн), озеленення території громади (18,7 млн грн) та реалізація програм екологічного моніторингу (15,7 млн грн). (Додаток В)

Інноваційний розвиток Луцької міської територіальної громади підтримується через механізми бюджетного фінансування проектів цифрової трансформації та модернізації муніципальних послуг. У 2023 році на реалізацію інноваційних проектів спрямовано 156,8 млн грн, включаючи впровадження електронного документообігу (45,6 млн грн), розвиток системи «Безпечне місто» (38,7 млн грн), модернізацію центрів надання адміністративних послуг (36,2 млн грн) та створення муніципальної геоінформаційної системи (36,3 млн грн).

Розвиток транспортної інфраструктури Луцької міської територіальної громади забезпечується через комплексне фінансування проектів модернізації дорожньої мережі та оновлення громадського транспорту. У 2023 році на розвиток транспортної галузі спрямовано 285,7 млн грн, з яких 168,4 млн грн використано на капітальний ремонт доріг та тротуарів, 75,6 млн грн – на

оновлення рухомого складу комунального транспортного підприємства, 41,7 млн грн – на впровадження автоматизованої системи оплати проїзду. Реалізовано проекти з реконструкції 12,5 км доріг місцевого значення, облаштовано 8,4 км велосипедних доріжок, встановлено 45 «розумних» зупинок громадського транспорту [12].

Соціальний розвиток Луцької міської територіальної громади забезпечується через фінансування програм підтримки вразливих верств населення та розвитку соціальної інфраструктури. У 2023 році на соціальний захист та соціальне забезпечення спрямовано 482,3 млн грн, що включає адресні виплати соціально незахищеним категоріям громадян (245,6 млн грн), фінансування закладів соціального захисту (156,4 млн грн), реалізацію програм соціальної адаптації (80,3 млн грн). Створено три нових центри надання соціальних послуг, забезпечено функціонування мережі закладів соціального захисту, що охоплює 85% цільових груп населення.

Розвиток освітньої сфери громади реалізується через механізми бюджетного фінансування модернізації навчальних закладів та підвищення якості освітніх послуг. У 2023 році видатки на освіту склали 1 452,6 млн грн, з яких 825,4 млн грн спрямовано на забезпечення діяльності закладів загальної середньої освіти, 356,8 млн грн – на дошкільну освіту, 270,4 млн грн – на позашкільну освіту. Реалізовано проекти з комплексної термомодернізації 8 шкіл, створено 5 нових STEM-лабораторій, забезпечено впровадження сучасних освітніх технологій у всіх закладах освіти громади.

Охорона здоров'я у Луцькій міській територіальній громаді фінансується через механізми бюджетного забезпечення медичних закладів та реалізацію програм охорони громадського здоров'я. У 2023 році на сферу охорони здоров'я спрямовано 345,8 млн грн, що включає фінансування первинної медичної допомоги (156,4 млн грн), модернізацію медичного обладнання (98,7 млн грн), реалізацію профілактичних програм (90,7 млн грн). Здійснено капітальний ремонт 6 амбулаторій сімейної медицини, придбано сучасне діагностичне

обладнання для міських лікарень, впроваджено електронну систему медичного документообігу у всіх закладах охорони здоров'я громади.

Культурний розвиток громади забезпечується через фінансування закладів культури, підтримку мистецьких проєктів та збереження культурної спадщини. У 2023 році на розвиток культури спрямовано 125,4 млн грн, з яких 58,6 млн грн використано на утримання бібліотек та будинків культури, 35,8 млн грн – на проведення культурно-мистецьких заходів, 31,0 млн грн – на реставрацію історичних пам'яток. Проведено реконструкцію міського будинку культури, створено мультимедійний культурний центр, реалізовано 12 масштабних культурних проєктів, що сприяли активізації культурного життя громади.

Підсумковий аналіз бюджетної політики Луцької міської територіальної громади демонструє позитивну динаміку основних фінансових показників та ефективність управління місцевими фінансами. Зростання власних доходів на 62,7% протягом 2019-2023 років, зменшення залежності від трансфертів, збалансована структура видатків та реалізація комплексних програм розвитку створюють передумови для сталого розвитку громади та підвищення якості життя населення.

РОЗДІЛ III

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

3.1. Пріоритети бюджетної політики за для сталого розвитку регіонів України

Формування пріоритетів бюджетної політики сталого розвитку регіонів України базується на комплексному підході до забезпечення збалансованого соціально-економічного зростання територій з урахуванням екологічних імперативів та глобальних викликів сучасності. Першочерговим пріоритетом постає зміцнення фінансової автономії регіонів через розширення власної дохідної бази місцевих бюджетів, вдосконалення системи місцевого оподаткування та розвиток механізмів залучення альтернативних джерел фінансування. Підвищення спроможності регіонів самостійно забезпечувати власний розвиток створює фундамент для реалізації довгострокових стратегій та програм сталого розвитку територій.

Для місцевого самоврядування пріоритетом у бюджетах залишаються освіта, культура, охорона здоров'я, соціальний та цивільний захист, заходи територіальної оборони та заходи з мобілізації місцевого рівня.

Фінансовий ресурс місцевих бюджетів на 2025 рік ухвалений з урахуванням Бюджетної декларації на 2025-2027 роки.

Бюджетна декларація - це плановий документ на середньострокову перспективу, який формує основи бюджетної політики та визначає ключові показники державного і місцевих бюджетів. Міністерство фінансів, спираючись на прогнози економічного та соціального розвитку і аналіз виконання бюджету в минулі періоди, оцінює очікувані доходи, витрати, кредити, та встановлює

граничні обсяги видатків і позик з державного бюджету. Цей документ слугує базою для складання Державного бюджету України на наступні роки.

Проаналізуємо основні положення Бюджетної декларації України на 2025-2027 роки, де пріоритетами бюджетної політики визначено:

1. Європейська інтеграція: сприяння реформам для членства в ЄС.
2. Соціальна підтримка: нова ветеранська політика та соціальний перехід.
3. Економічна стійкість: відбудова, енергетична незалежність, зростання ВВП.
4. Освіта та медицина: розвиток цих сфер як основи успішної країни.
5. Оборона: посилення безпеки через програму "Український щит" [13].

Європейська інтеграція є одним із ключових пріоритетів бюджетної політики України, визначених у Бюджетній декларації на 2025-2027 роки. Основна мета - забезпечення умов для повноцінного членства України в Європейському Союзі. Значна увага приділяється реалізації реформ для гармонізації українського законодавства зі стандартами ЄС. Це охоплює впровадження норм у різних секторах, таких як економіка, екологія, енергетика, правосуддя та соціальний захист. Окрім законодавчих змін, важливим є посилення інституційної спроможності державного управління. Це передбачає вдосконалення децентралізації, прозорості бюджетних процесів, та зміцнення місцевого самоврядування.

Економічний аспект інтеграції включає створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій та розвитку експорту. Особливо важливим є інтеграція українських підприємств у європейські ланцюги доданої вартості. Виконання положень Угоди про асоціацію з ЄС залишається центральним завданням, спрямованим на поглиблення політичної та економічної співпраці. Це передбачає модернізацію системи управління, розвиток верховенства права та створення рівних умов для бізнесу.

Таким чином, європейська інтеграція не лише формує основу зовнішньої політики України, а й визначає пріоритети внутрішніх перетворень, які впливатимуть на добробут громадян і стабільність держави у майбутньому.

Одним із ключових завдань бюджетної політики є підтримка соціально вразливих категорій населення, зокрема ветеранів війни. Передбачено розробку нових програм реабілітації та адаптації ветеранів до цивільного життя, створення умов для їх інтеграції в економічні процеси. Особливу увагу приділено соціальному переходу населення, що включає поліпшення пенсійного забезпечення, розширення соціальних послуг та підтримку внутрішньо переміщених осіб. Ці заходи спрямовані на забезпечення соціальної рівності та захисту прав кожного громадянина.

Відбудова після руйнувань, спричинених війною, є пріоритетним напрямом. Уряд планує реалізацію масштабних інфраструктурних проєктів, відновлення житла, підприємств та транспортних коридорів. Енергетична незалежність включає модернізацію енергетичних об'єктів, розвиток відновлюваних джерел енергії та забезпечення стабільного енергопостачання. Досягнення економічного зростання передбачає підтримку малого і середнього бізнесу, залучення іноземних інвестицій та підвищення продуктивності праці.

Розвиток освіти спрямований на підвищення якості навчання, цифровізацію процесів та інтеграцію інновацій, а саме: забезпечення створення умов для формування ефективної мережі закладів освіти з урахуванням інтересів учасників освітнього процесу та потреб держави, створення безпечних умов для проведення освітнього процесу в закладах освіти, підвищення якості надання освітніх послуг та ефективності використання коштів освітньої субвенції шляхом розмежування видатків для різних форм надання освіти, створення сучасної системи професійної (професійно-технічної) освіти шляхом формування оптимальної мережі закладів професійної освіти і тд.

У системі охорони здоров'я передбачено вдосконалення інфраструктури лікарень, розширення доступу до медичних послуг, а також впровадження сучасних технологій для лікування й діагностики. Ці заходи допоможуть забезпечити належний рівень людського капіталу для подальшого розвитку країни.

Безпека держави є основою всіх інших напрямів розвитку. Уряд планує значні інвестиції в обороноздатність, модернізацію військової техніки, навчання військових кадрів та розвиток оборонної промисловості. Програма «Український щит» передбачає створення сучасної системи оборони, яка забезпечить захист суверенітету України та її громадян.

Ці пріоритети визначають напрям розвитку регіонів України, спрямований на відновлення, стабільність і прогрес у всіх сферах життя.

Таким чином, визначені пріоритети бюджетної політики сталого розвитку регіонів України формують комплексну систему напрямів удосконалення управління публічними фінансами на регіональному рівні. Реалізація визначених пріоритетів потребує послідовних дій щодо модернізації системи управління місцевими фінансами, впровадження інноваційних механізмів бюджетування та забезпечення ефективного використання бюджетних ресурсів для досягнення цілей сталого розвитку територій.

Формування пріоритетів бюджетної політики Луцької міської територіальної громади базується на Стратегії розвитку Луцької міської територіальної громади до 2030 року, яка визначає ключові напрями та цілі сталого розвитку території. Стратегія розроблена з урахуванням принципів смарт-спеціалізації та інтегрує економічні, соціальні та екологічні аспекти розвитку громади. В рамках стратегічного планування визначено п'ять стратегічних цілей:

1. Луцька молодіжна громада:
 - розвиток та розширення економічної залученості університетського кластеру.
 - будівництво сучасних енергоефективних житлових комплексів, підвищення доступності житла та якості житлового забезпечення.
 - цифровізація міських сервісів.
 - створення в громаді просторів для якісного проведення часу мешканцями громади.

- відкритість громади для підтримки та розвитку місцевого малого та середнього бізнесу, а також власної справи, яку відкриває в тому числі молодь та ВПО.

2. Нова громада з історичним центром:

- підвищення рівня громадської активності мешканців старостинських округів та м. Луцьк.

- комплексна модернізація та розвиток комунальної інфраструктури громади.

- забезпечення доступу та надання сучасних послуг і сервісів у гуманітарній сфері, незалежно від місця проживання.

- прозоре та зрозуміле комплексне просторове планування громади.

3. Сучасний екополіс:

- вдосконалення та реалізація транспортної схеми громади.

- забезпечення роздільного збору сміття та екологічного поводження із відходами.

- впровадження енергозберігаючих технологій в комунальній інфраструктурі, переведення їх на використання енергії з відновлюваних джерел.

- зменшення забруднення повітря, води та інших природних ресурсів на території громади.

4. Регіональний лідер:

- розвиток транспортного сполучення між Луцькою громадою та іншими громадами, областями, орієнтованого на ЄС.

- представлення інтересів та об'єднання спільних потреб територіальних громад регіону на всеукраїнському та міжнародному рівнях.

- розвиток Луцької громади, як туристично - історичного центру регіону, який постійно запрошує та залучає туристів, учасників заходів.

5. Громада сучасності та інновацій:

- створення інноваційних, промислових екопарків та платформ для розміщення виробництв на території Луцької громади, орієнтованих на всеукраїнський та європейський ринки.

- запуск кластерної моделі розвитку окремих галузей Луцької громади із залученням потенціалу наукових та навчальних закладів.
- міжнародна співпраця для розбудови взаємодії в рамках транскордонного співробітництва та інтеграції України з ЄС [14].

Бюджетна політика громади спрямована на забезпечення фінансової основи для досягнення визначених стратегічних цілей через механізми програмно-цільового бюджетування та інтегрованого управління проектами розвитку.

Реалізація Стратегії передбачає впровадження інноваційних підходів до формування та використання бюджетних ресурсів, включаючи розвиток механізмів партисипативного бюджетування, створення спеціалізованих фондів розвитку. Пріоритетними напрямками бюджетного фінансування визначено: розвиток інноваційної інфраструктури та підтримка високотехнологічних виробництв, модернізація транспортної та комунальної інфраструктури, впровадження енергоефективних технологій, розвиток соціальної сфери та створення інклюзивного міського середовища.

3.2. Зарубіжний досвід формування бюджетної політики для забезпечення сталого розвитку регіонів та перспективи його запровадження в Україні

Модель економічного розвитку - це основний напрямок руху національної економіки, спрямований на досягнення визначених економічних цілей.

Конкретна модель формується під впливом різноманітних економічних чинників та особливостей їх взаємодії. У різних країнах та на різних етапах історичного розвитку можуть застосовуватися як чисті моделі, так і їхні адаптовані версії. Особливості моделей економічного розвитку залежать від ряду факторів, таких як обсяг і якість економічних ресурсів, національні традиції, структура економіки, рівень її розвитку, державне регулювання економічних відносин, а також ступінь інтеграції у світову економіку.

У сучасних умовах на моделі економічного розвитку значний вплив мають процеси інтернаціоналізації та глобалізації, а також новітні соціально-економічні тренди. До таких трендів належать постіндустріальний розвиток, цифрова трансформація економік та інші глобальні процеси. Національні стратегії економічного розвитку нині орієнтуються не лише на внутрішні потреби, а й на пошук шляхів вирішення глобальних викликів.

Досвід економічного розвитку розвинених країн дозволяє виділити кілька основних моделей економіки. Серед них можна назвати скандинавську, німецьку, французьку, англійську, американську та японську моделі. Основою цих моделей зазвичай виступає певний підхід до економічної політики. З огляду на це, серед економічно розвинутих країн можна виділити такі характерні моделі розвитку: ліберальна, соціально-ринкова, дирижистська та корпоративістська.

Скандинавська модель економічного розвитку, представлена досвідом Швеції, Норвегії та Данії, є унікальним поєднанням ринкової економіки та сильної соціальної політики. Її основні риси включають високий рівень оподаткування, спрямованого на фінансування державних послуг, таких як безкоштовна освіта та охорона здоров'я, а також гарантування соціального захисту для всіх громадян. Модель сприяє низькому рівню нерівності завдяки прогресивному оподаткуванню та широкому доступу до соціальних благ. Країни, що застосовують цю модель, активно підтримують підприємництво, інновації та розвивають ринок праці, інвестуючи в перенавчання та створення нових робочих місць.

Німецька модель економічного розвитку базується на соціально-ринковій економіці, що поєднує ринкові механізми з активною соціальною політикою. Держава відіграє значну роль у регулюванні економіки, підтримці малого і середнього бізнесу, інвестуванні в інфраструктуру та освіту. Основою є "дуальний ринок праці" і співпраця між бізнесом, профспілками та урядом. Високий рівень соціального захисту та ефективна система оподаткування забезпечують баланс між економічним зростанням і добробутом громадян.

Французька модель економічного розвитку, відома як дирижистська, характеризується активним втручанням держави в економіку. Держава відіграє ключову роль у стратегічному плануванні, підтримці інфраструктури, інновацій та певних галузей, таких як енергетика чи транспорт. Значна увага приділяється соціальному захисту, забезпеченню доступу до освіти та охорони здоров'я. Основу моделі становить сильна співпраця між приватним сектором і державними інституціями для досягнення економічної стабільності та зростання.

Англійська модель економічного розвитку базується на принципах лібералізму, де основну роль відіграє ринок. Вона включає мінімальне втручання держави в економіку, акцент на розвитку фінансового сектора, що робить країну важливим глобальним фінансовим центром. Приватизація державних підприємств сприяє підвищенню конкуренції та ефективності. Модель також характеризується гнучким ринком праці, що дозволяє швидко адаптуватися до економічних змін, забезпечуючи економічну динаміку та інновації.

Американська модель економічного розвитку ґрунтується на принципах вільного ринку, де основним стимулом є приватний сектор. У цій моделі держава має обмежену роль, зосереджуючись на забезпеченні правопорядку та дотриманні законодавства, залишаючи підприємствам і інвесторам максимальну свободу. Також характеризується різкою диференціацією населення на багатих і бідних, непередбаченістю програмного скорочення майнової і соціальної нерівності, прийнятним рівнем життя малозабезпечених груп населення. Важливим аспектом є підтримка інновацій, розвитку нових технологій та підприємництва, що сприяє економічному зростанню. Крім того, США активно використовують механізми капіталізму для стимулювання конкуренції та залучення інвестицій.

Японська модель економічного розвитку є ієрархічним корпоративізмом, що сформувалась протягом останніх півтора століття і адаптувалася до змін внутрішнього та зовнішнього середовища. Вона характеризується високим рівнем державного впливу на основні галузі економіки, регулюванням економіки на основі планів розвитку, незначним розходженням в рівні заробітної плати глави

фірми і службовців, міцним та масовим середнім класом, сталим громадянським суспільством, соціальною спрямованістю моделі. Характерною рисою японської моделі є система довічного найму працівників. Трудові відносини мають патерналістський характер (робітник відданий своїй фірмі, керівник, у свою чергу, турбується про свого робітника), однак зберігається жорстка субординація.

Перспективи впровадження зарубіжного досвіду в Україні пов'язані з необхідністю адаптації кращих практик управління місцевими фінансами до національних умов та особливостей адміністративно-територіального устрою. Це може включати використання наприклад досвіду Скандинавії, яка поєднує елементи соціально-ринкової економіки та сприяє розвитку інновацій і підприємництва, одночасно зміцнюючи державну підтримку регіонів. Це дозволить забезпечити стабільний економічний ріст, зменшити соціальні нерівності та сприяти сталому розвитку. Водночас важливо адаптувати такі моделі до українських умов, враховуючи необхідність зміцнення інфраструктури і поліпшення управлінських механізмів.

Адаптація зарубіжного досвіду бюджетного вирівнювання до українських реалій передбачає вдосконалення механізмів горизонтального та вертикального вирівнювання з урахуванням специфіки територіального розвитку. Впровадження європейських підходів до оцінки фіскальної спроможності територій, розробка об'єктивних критеріїв розподілу трансфертів та забезпечення прозорості механізмів фінансового вирівнювання створюють передумови для збалансованого розвитку регіонів України. Система вирівнювання має враховувати не лише податковий потенціал територій, але й об'єктивні відмінності у вартості надання публічних послуг, демографічні особливості та екологічні виклики.

Отож, аналіз міжнародного досвіду формування бюджетної політики сталого розвитку регіонів демонструє різноманітність підходів та механізмів забезпечення фінансової автономії територій. Адаптація кращих світових практик до українських реалій створює можливості для вдосконалення системи

управління місцевими фінансами та забезпечення сталого розвитку регіонів України.

ВИСНОВКИ

В цілому, за результатами проведеного дослідження теоретичних основ та практичних аспектів формування бюджетної політики сталого розвитку регіонів України можна сформулювати наступні висновки.

Бюджетна політика сталого розвитку регіону, визначається як сукупність заходів у сфері бюджету органів державної влади та місцевого самоврядування на регіональному рівні з метою регулювання соціально-еколого-економічних процесів для забезпечення сталого розвитку регіонів.

Фундаментальними принципами формування та реалізації бюджетної політики регіонів визначено принцип збалансованості, принцип ефективності, принцип прозорості та підзвітності, принцип цільового використання, принцип соціальної справедливості та принцип гнучкості, що створюють основу для ефективного функціонування системи місцевих фінансів.

Досліджено, що методологія оцінювання реалізації бюджетної політики сталого розвитку регіонів базується на комплексному підході та передбачає інтеграцію кількісних та якісних методів аналізу, використання системи взаємопов'язаних індикаторів та критеріїв оцінки ефективності управління публічними фінансами. Система індикаторів включає економічні, соціальні та екологічні показники, що дозволяють оцінити вплив бюджетної політики на досягнення цілей сталого розвитку територій.

Проведений аналіз практики реалізації бюджетної політики у Волинській області демонструє позитивну динаміку основних фінансових показників протягом 2019-2023 років. Доходи місцевих бюджетів зросли на 51,3%, частка власних доходів у структурі бюджету збільшилась до 68,3%, що свідчить про підвищення фінансової автономії територіальних громад. Політика видатків характеризується соціальною спрямованістю та пріоритетністю фінансування програм розвитку людського капіталу.

Оцінка бюджетної політики Луцької міської територіальної громади відображає ефективність управління місцевими фінансами та позитивні результати впровадження інноваційних механізмів бюджетування. Зростання власних доходів бюджету на 62,7% протягом 2019-2023 років, реалізація комплексних програм розвитку та впровадження механізмів партисипативного бюджетування створюють передумови для сталого розвитку громади.

Пріоритетними напрямками вдосконалення бюджетної політики регіонів визначено: зміцнення фінансової автономії територій, модернізацію системи міжбюджетних відносин, посилення інвестиційної складової місцевих бюджетів, екологізацію бюджетної політики, цифрову трансформацію бюджетного процесу та розвиток механізмів бюджету.

Аналіз міжнародного досвіду формування бюджетної політики сталого розвитку регіонів демонструє різноманітність підходів та механізмів забезпечення фінансової автономії територій. Адаптація кращих світових практик до українських реалій створює можливості для вдосконалення системи управління місцевими фінансами, впровадження інноваційних механізмів фінансування місцевого розвитку та підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів.

Реалізація визначених пріоритетів та впровадження міжнародного досвіду потребує системних дій щодо модернізації нормативно-правової бази, розвитку інституційної спроможності органів місцевого самоврядування, впровадження сучасних технологій управління публічними фінансами та забезпечення ефективної взаємодії між різними рівнями влади у процесі формування та реалізації бюджетної політики сталого розвитку регіонів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мацюра С. І. Бюджетна політика органів місцевого самоврядування : дис. канд. екон. наук : 08.00.08 / Держ. навч. наук. установа «Акад. фін. упр.». Київ, 2011. 277 с.
2. Кравченко В. І. Основи муніципальної бюджетної політики: [навч. прог. для працівників місцевого самоврядування. Кн. 5] / В. І. Кравченко, О. Я. Лилик. - К. Асоціація міст України та громадян, 2006. - 142 с.
3. Дем'янишин В. Г. Теоретичні засади бюджетної політики. Науковий журнал Західноукраїнського національного університету «Світ фінансів», випуск 1 (10), 2007.
4. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації : монографія. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2020. С.316.
5. Тарасюк М.В. Методологічні засади формування бюджетної політики / М.В. Тарасюк // Сталій розвиток економіки. – 2012. – № 5 (15). – С. 309–313.
6. Зілінська А. С. Теоретичні основи ефективного формування бюджетної політики України. Електронний журнал «Ефективна економіка» 2017р.
7. Чугунов І. Я. Теоретичні аспекти бюджетного регулювання : навч. посіб. Київ : НДФІ, 2005. С. 259.
8. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» від 11.11.2015 №932. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-%D0%BF#Text>
9. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 №722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

10. Березнюк К. Децентралізація: які громади годують Україну, а які – дотаційні [URL:https://www.chesno.org/post/5092/](https://www.chesno.org/post/5092/)
11. Обласний бюджет Волинської області. Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget/0310000000/info/indicators> (дата звернення: 25.11.2024).
12. Бюджет Луцької міської територіальної громади. Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget/0355100000/info/indicators> (дата звернення: 25.11.2024).
13. Аналіз окремих положень Бюджетної декларації на 2025-2027 роки: експертні висновки URL: <https://decentralization.ua/news/18395> (дата звернення: 26.11.2024).
14. Стратегія розвитку Луцької міської територіальної громади до 2030 року URL:<https://www.lutskrada.gov.ua/static/content/files/g/hz/b7zvppwouctgd4wict4cwrgyahclahzg.pdf>
15. Закон України «Про місцеве самоврядування» від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 11.11.2024).
16. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920#Text> (дата звернення: 20.11.2024).
17. Податковий кодекс України від 12 грудня 2010 №2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 20.11.2024).
18. Постанова ВРУ «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів» від 24.12.1999 № 1359-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text>
19. Боровик П. М. Вітчизняна практика та зарубіжний досвід бюджетних відносин на рівні місцевих бюджетів. П. М. Боровик, О. В. Ролінський, К. М. Мазур. *Облік і фінанси*. 2015. № 1. С. 51-57.
20. Бліхар М. Правові підходи до визначення поняття «бюджетні інвестиції». *Підприємництво, господарство і право* . 2020. № 9. С. 100–104.
21. Власюк О. Пріоритети реформування та напрями перспективного розвитку міжбюджетних відносин в умовах бюджетної децентралізації в Україні. К.:

НІСД, 2015. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/mizhbudzhetni_vidnosunu.

22. Возняк Г. Особливості міжбюджетних відносин в контексті досягнення фінансової спроможності територіальної громади. *Світ фінансів*. 2017. № 2 (51). С. 17–28.

23. Гетманець, О. П. (2021). Бюджетні інвестиції як інструмент фінансово-правового регулювання державної інвестиційної діяльності. *Форум Права*, 67(2), 54-61. <http://doi.org/10.5281/zenodo>.

24. Гетманець О. П. Бюджетні інвестиції як інструмент фінансово-правового регулювання державної інвестиційної діяльності. *Forum Prava* . 2021. No 67(2). С. 54-61.

25. Дахнова О. Є., Матросова І. В. Місцеві бюджети як основа фінансового забезпечення розвитку регіонів України. *Молодий вчений*. 2017. Вип. № 9 (49). С. 514-517.

26. Загірняк, Д. М., Дідур, С. В., Глухова, В. І., & Кравченко, Х. В. (2022). Аналіз джерел формування бюджетних інвестицій територіальних громад. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*, (1 (105), С.40-46.

27. Кириленко О.П., Малиняк Б.С., Письменний В.В., Русін В. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади: навч. посібник. Асоціація міст України. Київ, ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. С.396.

28. Кириленко О. П. Місцеві фінанси: навч. посібник. Тернопіль: Карт-бланш, 2004. С. 192.

29. Кириленко О.П. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і суспільних трансформацій: монографія. Тернопіль: ТНЕУ. «Економічна думка», 2008. С. 375.

30. Кириленко О.П. Теоретичні та практичні аспекти фінансового механізму забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні. *Світ фінансів*. 2010. Випуск 1. С. 17-28.

31. Козоріз М. Фінансовий потенціал регіону: механізм формування та використання: монографія. НАН України. Інститут регіональних досліджень: за наук. ред. М. Козоріз. Львів, 2012. С. 307.
32. Косаревич Н. Б. Вплив реформи місцевого самоврядування на зміцнення місцевих фінансів. Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1: *Економіка*. 2015. № 1 (9). С. 70-77.
33. Костенюк І. Західні моделі місцевого самоврядування: перспективи та обмеження культурних трансферів. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_01\(16\)/39.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_01(16)/39.pdf).
34. Крайник О. Децентралізація управління фінансовими ресурсами регіону. Ефективність державного управління: зб. наук. праць. 2014. Вип. 21. С. 373–378.
35. Крайник О. П., Лазорищак М. М. Управління фінансовими ресурсами територіальної громади. *Ефективність державного управління*: зб. наук. пр. Вип. 1(58): у 2 ч. Ч. 2. за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2019. С. 197-209.
36. Кулай А. В. Децентралізація фінансових ресурсів територіальних громад в умовах проведення бюджетної реформи. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". 2016. Вип. 19. С. 41-44.
37. Клівіденко Л. М. Роль та значення бюджетних інвестицій в соціально-економічному розвитку України URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1098>
38. Лисяк Л. В. Бюджетна політика в системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : монографія. Київ: НДФІ, 2009. С. 600.
39. Луніна І.О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. *Економіка України*. 2014. № 11. С. 61-75.
40. Руденко В. (2022). Бюджетні інвестиції як важливий елемент фіскального механізму регулювання інвестиційних процесів в країнах ЄС і в Україні. *Управління змінами та інновації*, (3), 19-26. <https://doi.org/10.32782/СМІ/2022-3-4>

41. Огонь Ц.Г. Проблеми підвищення ефективності формування та використання бюджетних коштів. Наукові праці НДФІ. 2005. Вип. 4(33). С. 27-33.
42. Панасюк Л. В. Удосконалення механізму формування фінансових ресурсів місцевих органів влади з урахуванням світового досвіду. Економіка та держава. 2009. № 1. С. 46-50.
43. Пантелєєв В. П. Фінансова безпека державного бюджетного інвестування в Україні. Економічний аналіз : зб. наук. праць . Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2018. Том 28. № 1. С. 154–160 .
44. Проць Н. В. Методичні підходи до оцінювання реалізації бюджетної політики на місцевому рівні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. Вип. 5. С. 353-363.
45. Проць Н. В. Формування податкових надходжень місцевих бюджетів в контексті бюджетної децентралізації. *Фінансовий простір*. 2015. № 1 (17). С. 221-227.
46. Раделицький Ю. О. Місцеві бюджети в умовах поглиблення фінансової децентралізації в Україні : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. С.312
47. Роман В. Моделі децентралізації влади країн Європейського Союзу. URL: <http://lvivacademy.com/visnik12/fail/Roman.pdf>.
48. Рожко О. Д. Інноваційно-інвестиційна спрямованість бюджетної політики України. *Фінанси України*. 2011. № 1. С. 64-73.
49. Юрій С.І. Фінанси: підручник, за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. Київ: Знання, 2008. 611 с. С. 177.
50. Ярошенко Ф. О. Підвищення ефективності бюджетної політики. Наукові праці НДФІ. 2004. № 6(29). С. 9-16.
51. Стефанчук Р.О. Зарубіжний досвід формування та функціонування місцевих бюджетів / Р.О. Стефанчук, О.А. Музика-Стефанчук // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності.- 2010. - №1. – С.132 – 138.

52. Тулай О.І. Зарубіжний досвід функціонування місцевих бюджетів та можливість його імплементації у вітчизняну практику URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/socgum/knp/121/knp121_93-97.pdf.
53. Europe in the World: The Future of the European Financial Architecture for Development / Council of the EU. General Secretariat. Brussels, 2019. 56 p.
54. Сторонянська І., Пелехатий А. Фінансове забезпечення розвитку сільських територіальних громад: монографія. Львів: ДУ «ІРД імені М. І. Долішнього НАН України», 2014. 190 с.
55. Стащук О. В., Жук М. І. Вплив реформи децентралізації на бюджетну ефективність територій. *Економіка та суспільство*, 2021. № 25. URL: <https://cutt.ly/UnUPeP6>.
56. Проць Н. В., Проць В. І. Інституційне середовище реалізації бюджетної політики на місцевому рівні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2015. Вип. 3 (113). С. 49–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_3_7.